પૂજારી

સીનેસ્ટોરી

" શયદા "

૧૯૩૯

મુદ્રક

હરજી લવજી દામાણી

મુદ્રણસ્થાન

બે ઘડી મોજ આર્ટ પ્રેસ

૧૨, ૧૪, બેકહાઉસ લેન,

કોટ, મુંબઇ.

પૂજારી

સીન પહેલો

સીન ૧—આરંભમાં જ નૃત્યના ધ્વની સાથે એક યૌવનાના પગ દેખાય છે. અને નૃત્ય કરતાં પગના ઘુંઘરૂં વાગતા હોય છે. ધીરે ધીરે યૌવનાનું આખું શરીર દેખાય છે, પછી હાથના અભિનયથી એ યૌવના નૃત્ય કરે છે. નૃત્યમાં, નૃત્યમાં ડીઝોલ્વ થઇ બીજી કન્યા નૃત્ય કરતી દેખાય છે, એના મોઢામાંથી સંગીતના શબ્દો પણ નીકળતા હોય છે. પછી ડીઝોલ્વ થતાં મૃદંગ વાગતું હોય છે, મૃદંગ પર આંગળીઓ દેખાય છે. અને એક કન્યા નૃત્ય કરતી દેખાય છે. આવી રીતે નગરશેઠ, સેનાપતિ, પ્રધાન, અને બીજા રાજમહેલમાં નૃત્ય જોતા દેખાય છે, છેવટે રાજ્યકન્યાનો રાજમહેલ, રાજમહેલમાં બધી કન્યાઓ સાથે નૃત્ય કરતી નજરે પડે છે. ચારે દિશામાંથી યૌવનાંઓનાં ટોળાં નૃત્ય કરતાં કરતાં ભેગાં થાય છે. વચમાં રાજકન્યા પદ્માવતી નૃત્ય કરતી હોય છે. નૃત્યના ઠેકા સાથે એક બાળા—

"મેરી સમઝમેં નહીં આતા કે નૃત્યકા ઇતના મહત્વ કયોં હૈ."

બીજી સખી : "તુને કભી પ્રભાતકા સોહાવના સમય દેખા હૈ? પુષ્પ જમીં હુઈ ઓસ ઔર ઉસ પર નૃત્ય કરતે હુએ રવિરાજ કે કિરણ કિતના અલૌકિક દૃશ્ય દેખાઇ દેતા (પગના ઠેકા સાથે) હૈ."ત્યાં ત્રીજી કહેવા લાગી:— ચંદ્રકી શિતલ રશ્મી જબ કમલકી કોમલ પાંખડીકો ચુમ કર નૃત્ય કરતી હૈ (પગનાં ઘુંઘરૂં સાથે) તબ." પછી ચોથી બોલી ઉઠે છે.

"પુર પર ચઢી હુઇ સરિતા, જબ ઇઠલાતી, ઇઠલાતી, સાગરકો મીલને જાતીં હૈ તબ." (આ વાકયો પણ નૃત્ય સાથે) આ પછી રાજકન્યા પદ્મા કહે છે.

"નૃત્ય, સંસારકા જીવન હૈ. નૃત્યસે રોગીકા રોગ જાતા હૈ, દુઃખી આત્માકો શાંતિ હોતી હૈ પ્રેમી હૃદય ઉન્માદસે પુરે નહિ સમાતે. ઔર પ્રત્યક્ષ દેવભી પ્રસન્ન હોતે હૈં." એક સખી.

"અચ્છા. તો આજ આપ કોનસે દેવકો પ્રસન્ન કરોગી ?"

રાજકન્યા : "પ્રથમ તું બતા."

સખી : "નહિ, આપ."

રાજકન્યા : "નહિ તુ."

સખી : મેં રોગીઓંકી રક્ષા માગુંગી [આ વાતોમાં ફેરફાર કરવાનો.]

(આ પ્રમાણે ચાર સખીઓને પુછવામાં આવે છે. દરેકના જુદા જુદા ઉત્તર મળે છે. પછી એક કન્યા પદ્માવતિને પ્રશ્ન કરે છે.)

"અચ્છા, આપ કયા માગોગી ?"

રાજકન્યા : "મેં ?"

સખી : જી !"

રાજકન્યાનાં નેત્રો નીચે ઢળે છે. બીજી સખી છેડછાડથી કહે છે.

"રાજકન્યા માંગેગી કામદેવકી દયા."

રાજકન્યા : "કયા કહા ? કામદેવકી દયા ? અરી ! કામદેવ અંધા થા અંધા ! મેં અંધેકી દયા કયું માંગને લગી "?

[૧] સખી : "કામદેવ અંધા તો હૈ કિન્તુ દેખતે સંસાર પર અંધેરા શાસન ચલતા હૈ. વોહ કયા આપ નહીં જાનતી ?"

રાજકન્યા "નહિ, કભી.

સીન બીજો

દાંડી પીટનાર દાંડી પીટતો જાય છે અને......

"કલ રાજકન્યા મહાદેવી કે મંદિરમેં નૃત્ય કરને કો જાયેગી મહારાજકી આગિયા હૈ કી ઉસ વખ્ત કોઇ પુરૂષ મંદિરમે રહેને ન પાવે વરના સખ્ત સજા હોગી."

(રાજઆજ્ઞા કૃષ્ણગોપાળ સાંભળે છે અને મંદિરમાં રહેવાનો પોતાના મનથી નિશ્ચય કરે છે.)

(સ્થળે સ્થળે દાંડી પીટાય છે.)

સીન ત્રીજો

રાજબગીચાની અંદર સખીયો ગાયન ગાતી જાય છે અને ફુલો વીણુતી જાય છે. એટલામાં વૃદ્ધ પૂજારીનો બાળક કૃષ્ણ-ગોપાલ ત્યાંથી નીકળે છે. સખીઓ ફુલ વીણુવામાં તલ્લીન હોય છે. કૃષ્ણુગોપાલ એક સખી પાસે આવી—

ગોપાલ : "આપ યેહ કયા કર રહી હો ?"

સખી : "કયોં કયા હુઆ ?"

ગોપાલ : "યેહ બિચારી કોમલ પંખડીને તુમ્હારા કયા નુકસાન કયા હૈ ? કયોં ઇસકા જીવન મીટીમેં મીલા રહી હો ? "(આમ બોલી એક કન્યાના હાથમાંથી એક ફુલકળી લઇ લે છે અને...) "દેખો ! યહ બિચારી અપની આંખ તક નહિ ખોલી ઔર તુમને ઇસકા જીવન બંધ કર દિયા ? કયોં એહ, કેવલ જૈસે કોઇ અમર યૌવના કા નયન ચક્ષુ."

સખી : "મહાશય આપ કયા નહિ જાનતે ?"

ગોપાલ : "કયા ?"

સખી : "રાજકન્યા પદ્માદેવી દેવીમંદિરમેં નૃત્ય કરને જાનેવાલી હૈ ?"

ગોપાલ : નૃત્ય કરને જાનેવાલી હૈ ? અચ્છા !

સખી : ઔર યેહ ફુલ ઉસકે ચર્ણોમેં બીછાયે જાયેંગે. આગે આગે ફુલ બિછાયે જાયગા ઔર ઉસપર રાજકન્યા નૃત્ય કરતે કરતે આગે બઢેગી."

ગોપાલ : "રાજકન્યા કે પાંવકે નીચે ફુલ બિછાયે જાયેગેં ?" (વિચાર કરીને)

સખી : "હાં......"

ગોપાલ : "અગર જો મેં હોતા તો અપની આંખે બિછા દેતા.

[ગાયનના રૂપમાં]

ઝજબાએ દિલ કુચ્છ નચી તાસીર દિખાની ચાહીયે,
ફુલ બદલે ચર્ણમેં આંખે બિછાની ચાહીયે.

[ગાતો ગાતો જાય છે.]

સખીઓમાં પુજારી વિષે વાતો થાય છે. કોઇ મસ્ત કહે છે. કોઇ પ્રેમી કહે છે. કોઇ દિવાનો કહે છે.

સીન ચોથો.

મહારાજા અને રાણી વચ્ચે રાજકન્યા પદ્માદેવીના લગ્નની ચર્ચા થાય છે. મહારાણી બધો બંદોબસ્ત કરવાનું પોતાને માથે લે છે.

સીન પાંચમો.

રાજકન્યા અને સહચરીઓમાં સ્નાનવિધી. રાજ બગીચાના સુંદર ફુવારા ઉડતા હોઝમાં રાજકન્યા અને સખિ સ્નાન કરતાં કરતાં શ્રૃંગાર ચેષ્ટામાં તલ્લીન હોય છે. એક

સખી રેણુકા નથી આવી એવી યાદ આપે છે. રાજકન્યા રેણુકાને બોલાવવા દાસીને મોકલે છે.

સીન છઠ્ઠો.

બાહેરથી દરવાજા બંધનો દેખાવ, દાસી આવી રેણુકાને બોલાવે છે. રેણુકા દરવાજો ખોલે છે. દાસી રાજ કન્યા બોલાવે છે. એવો સંદેશો આપે છે. રેણુકા તૈયાર થાય છે. એટલામાં એનો પતિ પોદાર આવે છે. "કયાં જવાનું છે?" એવો સવાલ કરતાં "નૃત્ય કરવા જવાનું છે." એવો ખુલાસો કરે છે. એટલામાં અંદરના ઓરડામાં સુતેલો બાળક રડે છે. (રડવાનો અવાજ આવે છે) બાળકને રડતું સાંભળતાં રેણુકા અંદર આવે છે. બાળકના ઘોડીયાને જુએ છે. હિંચકો નાખે છે. પછી બુમ મારે છે.

"અજી સુના આપને ?"

પોદાર ચમકીને ઘરમાં જાય છે. રેણુકા બાળકના ઘોડીયાંની દોરી પોદારને બતાવતાં કહે છે.

"લો, ઝુલા ડાલો,"

"ઔર તુમ ?"

"મૈં જાતી હું !"

"કહાં ?"

"નૃત્ય કરને !"

"ઔર યહાં નૃત્ય કૌન કરેગા ? ઇસકો કૌન સમાલેગા ?"

"તુમ સમાલો !"

"પરંતુ યેહ દુધ માંગેગા તો મૈં કહાંસે લાઉંગા ? મેરે પાસ થોડાહી હૈ ?"

"ચુપ રહો !" દોરી બતાવીને "યેહ લો. મૈં જાતી હું."

રેણુકા જાય છે. પોદાર રેણુકાને જતો જોઇ રહે છે. એના જવા પછી "લો યહ જાતી હૈ." (બાળકના રોવાનો અવાઝ) "ઔર યેહ રોતા હૈ શાદી કયા કી હૈ?

સીન સાતમો

મહાદેવીનું મંદિર

સીન શરૂ થતાં મંદિરની ફરફરતી પતાકા દેખાય છે. ધીરે ધીરે આખું મંદિર અને તે પછી મંદિરની અંદરના ભાગો જોવામાં આવે છે. સ્થળે સ્થળે કળાના સ્થંભો દેવ દેવીની મુર્તિઓથી શોભાયમાન થયેલ છે. મહાદેવીની મુર્તિ અતિ સુંદર દેખાય છે. ધીમા સંગીત સાથે આ બધા દેખાવોમાં સામેના દાદર ઉપરથી સખિવૃંદ નૃત્ય કરતું ઉતરે છે. તે પછી રાજકન્યા આવે છે. રાજકન્યાના પગની આગળ પુષ્પો વેરવામાં આવે છે. રાજકન્યા મસ્તીમાં નૃત્ય કરતી આગળ જાય છે. ઠેઠ મહાદેવીની મુર્તિ પાસે. કળાથી ભરપુર નૃત્ય કરવામાં આવે છે. સખીઓ પોતાનાં શરીર નીચોવી નીચોવી કળાનું અમૃત છાંટે છે. નૃત્યના ઠેકા સાથે આરતીનો સામાન તૈયાર થાય છે. વૃદ્ધ પુજારી ધીમા સંગીત સાથે આરતીની જ્યોત સળગાવે છે. આરતી હાથમાં લઇ રાજકન્યા નૃત્ય કરે છે. મહાદેવીની આરતી ઉતારે છે. આરતી ઉતાર્યા પછી બધી સખીઓને આરતી આપે છે. સાથે બધી સખીઓ તે આરતી સ્વીકારે છે. અચાનક રાજકન્યાની આંખો સામે જાય છે. કૃષ્ણગોપાલ એક ધ્યાનથી રાજકન્યાને જોઇ રહયો હોય છે. બંનેની આંખો મળે છે. ગોપાલની આંખો પાષાણવત્ થઇ થંભી જાય છે. આ દેખાવ જોતાં રાજકન્યાના હાથમાં રહેલો આરતીનો થાળ ઘોર અવાજ સાથે નીચે પછડાય છે. વૃદ્ધ પુજારી ગભરાય છે. પોતાના

બાળકને જુએ છે. ગોપાલની આંખો હજી પણ રાજકુમારને જોતી હોય છે. ત્યાં રાજકન્યાનો ભીષણ અવાજ સંભળાય છે. "પુજારીજી ?"

વૃદ્ધ પુજારી રાજકન્યા સામે જુએ છે. રાજકન્યા ક્રોધ કરે છે.

"પુજારીજી ! એ મહાદેવીકા મંદિર હૈ યા લપટોંકા અડ્ડા ?"

"બેટા ! વહ પુજારી હૈ !"

"પુજારી હૈ ? કિસકા ? મહાદેવીકા ? યા રૂપકા ? દેખો, દેખો, ઉસકી આંખે એક ધ્યાનસે મુઝે દેખ રહી હૈ !"

પુજારી : "બેટા રાજબાલે ?........."

રાજકન્યા : "કયા રાજ આગ્યા આપકે કાન તક નહિ આયી થી ? કયા રાજ આગ્યાકા કોઇ મહત્વ નહિ હૈ ? વો રાજ આગ્યા થી યા બકવાદ ?"

પુજારી : "શાંત હો બેટા, શાંત હો."

રાજકન્યા : "મેરી શાંતિ ઇસકી આંખોને જલાદી હૈ, અબ......(રાજકન્યા ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં જાય છે. સંગીતના ઘોર નાદ સંભળાય છે. ગોપાલ એવાજ ધ્યાને ઉભો છે. વૃદ્ધ પુજારીની આંખો ગોપાલ તરફ ફરે છે. ગોપાલ એ આંખના તેજમાં વૃધ્ધ પુજારી પાસે ખેંચાઇ આવે છે. આવીને ધીરે ધીરે પુજારીના ચર્ણોમાં મસ્તક નમાવવાની કોશીષ કરે છે. વૃધ્ધ પુજારી ગોપાલનો હાથ પકડે છે અને ધકકો મારતાં કહે છે :—

"લંપટ"

'લંપટ' શબ્દ કાનમાં અથડાતાં ગોપાલનાં રૂવેરૂવાં ઉભાં થાય છે. એનું શરીર ધ્રુજી ઉઠે છે. ધ્રુજતો અને લથડીયાં ખાતો ગોપાલ મહાદેવીની મુર્તિ આગળ આવે છે. દેવીનાં ચર્ણમાં બેસી આંખમાં આંસુ સાથે કહે છે.

"મા ! મા ! મૈં લંપટ નહિ, લંપટ નહિ, મેં પુજારી હું, પુજારી હું ! કયોં મેને ઉસે કયોં દેખા ! મા ! મૈં નહિ જાનતા મેને ઉસે કયોં દેખા,' મા, તું જાનતી હૈ," જાનતી હૈ મેંને ઉસે કયોં દેખા.........હાં.........મગર મેં લંપટ નહિ—પુજારી હું—પુજારી હું.

સીન આઠમો

મંદિરની બહાર દક્ષિણા લેવા માટે ભેગું મળેલું ટોળું દક્ષિણા ન મળવાથી મંદિરમાં ધસી જાય છે. અને પોતાની દક્ષિણા માટે પુજારી સાથે તકરાર કરે છે.

સીન નવમો

રાજકન્યા ક્રોધાવેશમાં પોતાના શયનખંડમાં દેખાય છે. એટલામાં મહારાજા આવે છે.

"કયોં બેટા ! દર્શન કર આઇ ?"

"પિતાજી ! વહ દેવીકા મંદિર થા ?"

"તેરા મતલબ !"

"મતલબ ! કયા. આપને રાજ આગ્યા નહિ દી'થી ? કી મેરે નૃત્યકે સમય કોઇ પુરૂષ મંદિરમે હાજર ન હો ?

"આગ્યા તો દી'થી !"

ફીર યે કયોં હુવા ? મુઝે ઉસને કયોં દેખા ?—ઘુરઘુરકે કયોં દેખા ! કોઇ રૂપકા પુજારી રૂપકી પુજા કરતા હો ઇસ તરહસે કયોં દેખા ? કયા રાજઆગ્યાકા યેહી મહત્વ હૈ ?"

"અચ્છા, અબ તુ કયા ચાહતી હૈ ?"

"ન્યાય ! મેં ન્યાય ચાહતી હું !"

"તુઝે ન્યાય અવશ્યહી મીલેગા."

સીન દસમો

પોદાર પોતાના બાળકને ઘોડીયામાં હિંચકા નાખતો દેખાય છે. અને પોતાની પત્ની વિષે બળાપો કરે છે. ત્યાં રેણુકા આવે છે. બાળકનો અવાઝ સાંભળે છે. રેણુકાને જોઇ બાળક જોર જોરથી રડે છે. રેણુકા ગુસ્સામાં આવે છે. અને બધો ગુસ્સો પોદાર ઉપર કાઢે છે.

પોદાર કહે છે:—

"મેં કયા કરૂં ? પિસાચીણીકા સોતાહી નહિ હૈ ! તુ ગઇ ઔર ઇસને અપના ભેંસાસુર શુરૂ હી કર દિયા.

રેણુકા : "કભી તુમ્હારા બાપને ભી બચ્ચેકો સંમાલા થા ?"

[આટલું બોલી રેણુકા ધીમે ધીમે નૃત્ય કરે છે. બાળક ઉંઘી જાય છે. પોદાર મુંઝાવા લાગે છે. રેણુકા કહે છે:—]

"દેખા ?"

"રેણુકા ! તેરે નૃત્યસે તો મુઝે ભી નીંદ આતી હૈ."

સીન અગિયારમો.

રાજ કન્યા અને સખિઓ. સખિઓની પુછપરછ, ન્યાયમાં શું માંગવું છે ? શાનો ન્યાય કરાવવો છે ? જયોત પર પતંગ આવે છે. વિકસીત કુસુમો પર ભમરા ગુંજે છે. એ તો સંસારનો સનાતન નિયમ છે. આવા પ્રકારની સખિઓની સમજાવટ. રાજકન્યાનો ક્રોધ, અને કહેવું:"હું ન્યાયમાં શું માગું છું એ તમે રાજ દરબારમાં સાંભળજો..."

સીન બારમો.

કૃષ્ણુ ગોપાલ મંદીરના એક ખુણામાં બેઠો બેઠો રૂપ જ્યોતિના ગાન કરી રહ્યો છે. વૃદ્ધ પુજારી રાજદીન નોકર સાથે આવે છે. એને મહારાજા રાજકચેરીમાં બોલાવે છે. કૃષ્ણુગોપાલ રાજકચેરીમાં જાય છે.

સીન તેરમો.

મહારાણી અને મહારાજા, મહારાણી રાજકન્યાના સગપણ માટે કરેલી યુકિત વિષે મહારાજાને ખબર આપે છે.

સીન ચૌદમો.

ન્યાય દરબાર. ધીરે ધીરે આખા ન્યાય દરબારનો દેખાવ. છેવટે સિંહાસનારૂઢ મહારાજા. પછી સામેથી કૃષ્ણુ ગોપાળ આવતો દેખાય છે. કૃષ્ણુગોપાળ ન્યાયાસન સામે આવી નમન કરે છે. રાજકન્યા ગોપાલને જોઇ રહી છે. પણુ કૃષ્ણુ–ગોપાળ પોતાના ધ્યાનમાં છે. મહારાજા કૃષ્ણુગોપાલને પુછે છે.

"તુને રાજકન્યાકો દેખા થા ?"

"દેખા થા વહ દ્રશ્ય મેં ફીર ફીર દેખના ચાહતા હું."

મહારાજા ક્રોધમાં આવે છે. અને કહે છે.

"કયા કહા ?"

"કલાકા દેખના કોઇ પાપ તો નહિ ? જ્યોતિકા દર્શન કરના ઉસમેં કોઇ અપરાધ તો નહિ ? મેંને રાજકન્યાકો દેખા થા. ઔર ફિર ભી દેખના ચાહતા હું."

મહારાજા : ઔર રાજઆગ્યા ?"

કૃષ્ણુગોપાલ : "મહારાજા મેરે હ્રદય પર કોઇ દેવાંશી સત્તા જમી હુઇ થી, આંખે કોઇ હઝારોં સુર્યોકી કિરણુ-

વાલિમે ડુબી હુઇથી, ન તો મેરી આંખે મેરે કાબુમેં થી નતો હૃદય."

મહારજા : "રાજ આગ્યામેં એસી બાતેં કુચ્છ કામ નહિ કર શકતી. તુમ અપરાધી હો."

કૃષ્ણગોપાલ : "મેં અપરાધી હું તો મુઝે સઝાદો."

મહારાજા : રાજકન્યા ! યે તેરા અપરાધી હૈં તું જો ચાહે વહ સજા કર સકતી હૈ."

રાજકન્યા : "અવશ્ય, મેં સજા અવશ્ય કરૂંગી"

કૃષ્ણગોપાલ : કયા સજા કરોગી ?"

રાજકન્યા "જીસ આંખોસે મુઝે દેખા હૈ વહ આંખે નીકલવા દુંગી તુંઝે અંધા........"

કૃષ્ણગોપાલ : "મૈં અંધા હું."

રાજકન્યા : "કયા કહા ?"

કૃષ્ણગોપાલ : "ઉસ, દિનકી અલૌકિક જયોતને મેરી આંખોકી જયોત છીન લી હૈ, અબ મેરી આંખોમેં પ્રકાશ નહિ હૈ."

રાજકન્યા : વહ મેં નહિ જાનતી, મહારાજા. જીસ આંખોસે પુજારીને મુઝે ઘુરક ઘુરક કે દેખા હૈ વહ આંખ નીકાલ દી જાય. ઔર વહ અભિ ઇસ્ત વખ્ત."

કૃષ્ણગોપાલ : "રાજ બાલે ! આપકી યે ખાહીશ મૈં પુરી કરૂંગા. ઔર આપસે ભી મેરી એક પ્રાર્થના હૈ."

રાજકન્યા : "કયા ?"

ગોપાલ : "મેં આંખે નિકાલ દેતા હૂં આપ ઇસ પર નૃત્ય કરોગી ?"

રાજકન્યા : "ખામોશ, મહારાજા મેરી ઇચ્છા સત્વર અમલમેં આની ચાહીએ."

મહારાજા : "રાજ–કન્યાકી ઇચ્છા પુરી કરો."

(કૃષ્ણુગોપાલની આંખો કાઢી લેવામાં આવે છે.)

કૃષ્ણુગોપાળ : "રાજકન્યા યેહ આંખે તેરે લીયે થી. અચ્છા હુઆ તેરે પર ન્યોચ્છાવર હો ગઇ !"

અંધ પૂજારી રાજય દરબારમાંથી નીકળી મંદિરમાં આવે છે. રસ્તામાં ઠોકરો ખાતો જાય છે. અને આટ્ટયો જાય છે. મંદિર પાસે આવતાં બારણાં બંધ હોય છે. પુજારી મંદિરના દરવાના સાથે અથડાય છે. અને......

"મા, મા, મા, તુમ કહાં હો? કયા તુમ ભી મુઝસે રૂઠ ગઇ ?" આવા આક્રંદ સાથે એ મંદિરની ભીંતો સાથે અથડાતો હાથનો ટેકા દેતો ચટ્ટયો જાય છે. અચાનક એના કાનમાં અવાઝ આવે છે. "મા મંદિરમેં નહિ. મા તેરે હૃદય મેં હૈ." આ અવાઝ સાંભળતાં પુજારી આનંદમાં આવી જાય છે. પોતાના હૃદયને પકડી લે છે અને બોલે છે :—

"મા, મા, તુ મેરે હૃદય મેં હૈ? મેરે હૃદય મંદિર મેં હૈ? હાં, માં તુ મેરે હૃદય મેં હૈ. હૃદય મેં હૈ" અચાનક હૃદયમાં માતાની મુર્તિ દેખાય છે. (આઉટ)

મહારાજા અને મહારાણી વચ્ચે રાજકન્યાના લગ્નની વાતો થાય છે. યુકિત એવી કરવામાં આવે છે કે એક મોટા હોલમાં રાજા અને રાજકુંવરોની તસ્વીરો ટાંગવામાં આવે છે. અને રાજકન્યાને બધી તસ્વીરો બતાવવામાં આવે છે. રાજ-કન્યા જેને પસંદ કરે તેની જ સાથે રાજકન્યાનાં લગ્ન કરવાં.

રાજકન્યા સાહેલીઓ સાથે મહાલયમાં આવે છે. સખિયો તસ્વીરો બતાવતી જાય છે. અને તસ્વીરનાં વખાણુ કરતી જાય છે. રાજકન્યા તસ્વીર જોતી જાય છે.

ક્યારેક હસતી જાય છે તો ક્યારેક ગુસ્સે થતી જાય છે. એવામાં એક સખી કહે છે.

"રાજા કિંવા રાજકુમાર મિલેગા પરંતુ આંખે દેનેવાલા નહિ મીલેગા." રાજકન્યા આ શબ્દો સાંભળતાં જરા ચોંકે છે, અને પુછે છેઃ

"ક્યા કહા ?"

"મેં સચ કહતી હું, અગર પરીક્ષા કરના ચાહતી હો, પુજારી કા ઇમ્તેહાન લેના ચાહતી હો તો ઉસકો બુલા લે."

"આ જાયગા ?"

"અવશ્ય !"

"દેખ તો જરા હર તરફ અંધકાર છા રહા હૈ. બિજલી કડક રહી હૈ. મુશલાધાર પાની પડ રહા હૈ."

"પરીક્ષાકા એહી તો સમય હૈ."

"અચ્છા."

પુજારી મંદિરના પાછલા ભાગમાં બેઠો બેઠો ગાયન ગાઇ રહયો છે. એવામાં રાજકન્યાનો દુત આવે છે. આવી "રાજકન્યા બોલાવે છે" એવો સંદેશો આપે છે. પુજારી ખુશી થાય છે અને રાજકન્યાના મહેલ તરફ જવા નીકળે છે. રસ્તામાં ઠોકરો ખાય છે. જ્યાં ત્યાં અથડાય છે. છતાં મોઢામાંથી પ્રેમગીત લલકારતો લલકારતો આગળ વધે છે, અચાનક એક માણસ સાથે અથડાય છે. માણસ કહે છે—

"અંધા હે ?" પુજારી ઉત્તર આપે છે.

"મેં અંધા નહિ દુનિયા અંધી હે." મંય તો અપના રાસ્તા બરાબર દેખ રહા હું."

રાજકન્યાના મહેલમાં રાજકન્યા પુજારીની રાહ જોઇ રહી છે. એટલામાં પાછળના દરવાજેથી પુજારી પ્રવેશ કરે છે. રાજકન્યાના હૃદયની થડકત વધે છે. રાજકન્યા આગળ આવીને કહે છે.

"પુજારી?"

પુજારી ઉત્તર આપતાં કહે છે, "દેવી!"

"તુમ્હેં ઠોકરોંમેં રાસ્તા કિસને દિખાયા?"

મનુષ્ય અનંત કાળસે ઠોકરેં ખા રહે હૈ, ઠોકર ખાતે ખાતે વહ આખરી મંઝીલ પર પહોંચા જાતા હૈ. મૈં ભી ઠોકરેં ખાતે ખાતે આખરી મંઝીલ પર આ પહુંચા હું."

"અબ આપ ક્યા ચાહતે હૈ,?"

"ચાહતા હું કી દેવીકી પુજા કરૂં! પરંતુ મુઝે નૃત્ય નહિ આતા. મેરે પાંવકો જબાન નહિ હૈ! મેરે હાથકો વાણી નહિ હૈ! મેરે તમામ રોમ બહેરે ઔર ગુંગે હૈ!"

"મૈં તુમ્હેં નૃત્ય સિખાંઉંગી!"

"તો મૈં દેવી...તુમ્હારી પુજા કરૂંગા."

એટલામાં મહારાજના આવવાનો અવાજ સંભળાય છે. પુજારીને છુપી રીતે વિદાય આપવામાં આવે છે. પુજારીના જવા પછી રાજકન્યા કહે છે.

"ગયા! મેરા હૃદય સાથમેં લેકર ગયા......"

મહારાજા અને મહારાણી આવતાં જ રાજકન્યાને માથે હાથ ફેરવે છે. મહારાજા પુછે છે.

"ક્યા હુવા બેટા?"

"જીવન ધન્ય હુઆ પિતાજી!"

"કોનસા રાજકુંવર કો પસંદ કિયા ?"

સખી કહે છે. "દેવાંશી કો."

"દેવાંશી ? દેવાંશી કા નામ તો આજહી સુનતા હું. કોઇ રાજા યા રાજકુંવરકા નામ દેવાંશી નહિ."

"જો પુરૂષ નાશવંત હૈ વહ દેવાંશી કયસે હો સકતા હૈ ?"

"ઓર હમારી સખીને જીસ્કા સ્વિકાર કિયા હૈ વહ તો અમર ધામકા અવતારી હૈ."

"ઉસકા નામ ?"

"પુજારી ગોપાલ !"

"ગોપાલ ? અંધા......!"

"નહિ પિતાજી ! મેં અંધી હું. વહ તો ઉસ વખ્ત ભી દેખતા થા. ઓર અબ ભી દેખતા હૈ. ઓર મેં ઉસ વખ્ત ભી અંધીથી ઓર અબ ભી અંધી હું."

"કયા કહા ?" તું અંધી હો. કિન્તુ હમ નહિ."

"મેરી નઝરોમેં પુજારીકે સિવા સારી દુનિયા અંધી હૈ. પિતાજી ! કૃપા કીજીએ એક અંધી કો દેખને વાલેસે બ્યાહ કરને દીજીયે."

"નહિ."

"પિતાજી ! વિવાહ કયા ચીજ હૈ?"

"જીવન ઓર મૃત્યુકા સવાલ."

"તો મેરે જીવન ઓર મૃત્યુ કે સવાલ મેં આપ કયો દખલ કરતે હે મેરે જીવનકા સવાલ મુઝે હી હલ કરને દીજીયે."

"તું પાગલ તો નહિ હૈ?"

"આજ દિન તક તો મૈં પાગલથી પરંતુ અબ મૈં પાગલ નહી. અગર મેરે જીવન કા આપકો કુચ્છ ખ્યાલ હૈ આપ મુઝે જિન્દા દેખનાં ચાહતે હૈં તો મેરે રાસ્તે મેં કાંટે મત બિછાઇએ."

"તું રાજકન્યા, વો પુજારી."

"નહિં મૈં ક્ષત્રિ વો બ્રાહ્મણ."

"બ્રાહ્મણ ઓર ક્ષત્રિયકા વિવાહ હોને મેં કોઇ બાતકી બે ઇજાજત નહિ."

"અચ્છા!"

મહારાજ રાજકન્યાના લગન વિષે પોતાનાં કર્મચારિઓમાં વિવાદ કરે છે. વિવાહ પછી પુજારી સાથે લગન કરવાની અનુમતી મળે છે.

મહારાજા વૃધ્ધ પુજારીને તેડાવે છે.

વૃધ્ધ પુજારી આવે છે. મહારાજા રાજકન્યાની ખાહેશ જાહેર કરે છે..

વૃધ્ધ પુજારી કહે છે.

"મેરા પુત્ર અંધા હૈ."

"આંખો કા અંધા હૈ. દિલકા નહિ."

થોડી વાતચિત પછી વૃદ્ધ પુજારી કબુલ થાય છે. અને મંદિરમાં આવે છે. મંદિરમાં અંધ પુજારી દેવ પાસે પ્રાર્થના કરતો હોય છે. એના ગળામાંથી ક્યારેક કરૂણ તો ક્યારેક ગંભીર સ્વર નીકળે છે. ક્યારક એનાં સ્વરથી જાણે તોફાન થતું હોય એવો ભાસ થાય છે.

વૃધ્ધ પુજારી અંધ પુજારી પાસે આવે છે અને કહે છે.

"બેટા! વધાઇ!"

"વધાઇ ? કિસ બાતકી ?"

"તેરે વિવાહ કી."

"વિવાહ ? મેરા વિવાહ !" આમ બોલી અંધ પુજારી પોતાનું હૃદય પકડી લે છે અને કહે છે.

"ઓહ ! ઓહ ! યહ તિર કહાંસે આયા."

"બેટા યહ તિર નહિ પુષ્પોંકી વર્ષા હૈ."

પરંતુ વોહ પુષ્પોંસે અંગારકી વર્ષા હો રહી હૈ !"

"બેટા,"

"ગુરૂદેવ !"

રાજકન્યા તેરેસે વિવાહ કરના ચાહતી હૈ. ઉસને તુજે અંધા બનાયા, અબ વો તેરી દ્રષ્ટિ બનના ચાહતી હૈ."

"ઓહ ! ઓહ !" આમ હાય નાખતો અંધ પુજારી દેવીની મુર્તિ પાસે જાય છે. ઠોકર ખાય છે. લથડીયાં ખાય છે. અને મુર્તિ પાસે આવે છે. મુર્તિ પાસે આવીને કહે છે.

"મા. મા. યહ કોનસે પાપકી સજા દે રહી હો. વિવાહ ! માં, મેરા વિવાહ ! જયોતિ કે સાથ પતંગ કા વિવાહ ! હો સકતા હૈ માં ? માં, માં, મેરા સર્વનાશ હો જાયગા. માં, માં, મેં સબ કુચ્છ ખો બેઠા હું હું હૈ તુજે ભી ગવાંના પડેગા. માં ઐસી સજા કયોં દેતી હો માં, માં..." બોલતાં બોલતાં. અંધ પુજારી મુર્છીત થાય છે.

અંધ પુજારી વિવાહની માગણી તરફ ધિક્કાર બતાવે છે. વૃધ્ધ પુજારી આવી મહારાજાને આ વાતની ખબર આપે છે.

મહારાજા ગંભીર બને છે, અને આ વાત રાજકન્યાને કહે છે.

રાજકન્યાના રાતના જાગી રહી છે. અચાનક એના કાનમાં પ્રેમ ગાન સંભળાય છે. એ ગાયનમાં:

"પ્રેમ એ વાસના નથી, વિલાસની વસ્તુ નથી, પરંતુ એક જ્યોતિ છે, પ્રકાશ છે, એમાં વિષયનો અંધકાર નથી" એવો અર્થ હોય છે.

રાજકન્યા મનમાં ને મનમાં લગ્નના ઉચ્ચ આદર્શનો વિચાર કરે છે. અને મજબુત થતાં એ અંધારી રાતમાં પુજારીને મળવા મહેલમાંથી નીકળી પડે છે.

રસ્તામાં એ પણ એક માણસ સાથે અથડાય છે માણસ કહે છે.

"અંધિ હૈ ?"

"મૈં અંધી હું. પ્રેમમે અંધી હું. મુઝે કુચ્છ સુજાઇ નહિ દેતા. કુચ્છ દિખાઇ નહિ દેતા." એમ કહેતી આગળ વધે છે. રસ્તો ભુલે છે. ઠોકરો ખાય છે. અને જ્યારે એનાથી આ દુઃખ સહન નથી થતું ત્યારે એ-

"પુજારી" એવી બુમ મારે છે.

સામેથી "દેવી !" એવો ઉત્તર મળે છે.

"પુજારી."

"દેવી."

"પુજારી."

"દેવી."

આવા ઘાત પ્રત્યાઘાત સાથે રાજકન્યા મંદિરમાં આવે છે. મંદિરના એક ખુણામાં અંધ પુજારીને જુએ છે. તેની પાસે આવી.

"પુજારી !"

"દેવી !"

"મેં દેવી નહિ. દાસી બનને આઇ હું."

"ક્યા કહા ? દોસ્ત ?"

"હાં."

"ક્યા સુર્ય પુર્વસે પશ્ચિમસે નિકલા ?"

આમ વાદવિવાદ વધ્યો. છેવટે રાજકન્યાએ કહ્યું:—

"તુમ્હેં મુજસે વિવાહ કરના હોગા. તુમ તો મેરી મુખજ્યોતિસે દિવાને થે ને ?"

"હાં ઉસ વખ્ત મૈં દિવાના થા, અચ્છા થા. ઔર યહ ભી અચ્છા હૈ કિ અબ મૈં અંધા હું."

"યાં ની ?"

"ન તો તુમ્હારે મુખ પર વોહ જ્યોતિ હૈ ન વોહ વિકારસે ભરા મુખ દેખને કે લિયે મેરી પાસ આંખે." અચ્છા હૈ કિ મૈં અંધા હું. (આઉટ)

રાજકન્યા શોકમાં રહે છે. મહારાજા ઉદાસ રહે છે. છેવટે વૃદ્ધ મહામંત્રી તરફથી સલાહ મળે છે કે રાજકન્યા ફરી દેવીના મંદિરમાં નૃત્ય કરવા જાય પરિણામ સારૂં આવશે. આ વાત સ્વિકારવામાં આવે છે.

રાજકન્યા મંદીરમાં નૃત્ય કરે છે.

નૃત્યમાં તન્મય છે. પુજારીના મનમાં ભક્તિભાવ ઉભરાય છે એ પણ આવીને નૃત્ય કરવા લાગે છે. નૃત્ય કરતાં રાજકન્યા કહે છે.

"દેવી ! ક્ષમા, ક્ષમા,"

પુજારી દેવી, દેવી, કહે તો એના ચર્ણમાં પડે છે ને બંને દેવીમાં એકરૂપ થઇ જાય છે.

સ્થળે સ્થળે રેણુકાના કોમીક પ્રસંગો ગુંથી લેવામાં આવશે.

